

'ארבעת השומרים' - שיעור למורים

ספר שמות פרק כב

פרשה ראשונה

(ח) כי יתן איש אל רעהו בֶּסֶף או בָּלִים לְשֹׁמֵר וְגִנֵּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצָא הַגֵּנֵב יִשְׁלַם שְׁנַיִם: (ז) אִם לֹא יִמָּצָא הַגֵּנֵב וְנִקְרַב בְּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֶכֶת רֵעֵהוּ:

רש"י על שמות פרק כב פסוק ז

(ז) אם לא ימצא הגנב – ובא השומר הזה שהוא 'בעל הבית' [?]: ונקרב – אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו:

(ח) על כל דבר פשע – סימנא שקרן בשבועתו שייעידו עדים שהוא עלמנו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים: יסלם שנים לרעהו – למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמנא שהוא עלמנו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנסבע ואח"כ באו עדים. שכך ד"ר ונקרב בעל הבית אל האלהים. קריבה זו שבועה היא. אתה אומר לשבועה

או אינו אלא לדין, שכיון שצא לדין וכפר לומר נגנבה מיד יתחייב ככפל אם באו עדים שהוא צידו. נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה:

- מה ההגיון בזה? הרי תשלומי כפל הם עונש על 'גניבה' לא על 'שבועת שקר'!
[ההבדל בין 'שינוי רשות מעשי' ל'שינוי רשות משפטי']

פרשה שניה

(ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שֶׁה וְכָל בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר וּמַת או נִשְׁבֵּר או נִשְׁבָּה אִין רֵאָה:

רש"י על שמות פרק כב פסוק ט

כי יתן איש אל רעהו חמור או שור – פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתוב וגונב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה למדת שפוטרו עלמנו בשבועה זו ופרשה זו אמורה בש"ס לפיכך אינו פטור אם נגנבה כמו שכתוב ואם גנוב יגנב מעמו יסלם אבל על האונס כמו מת מעלמנו או נשבר או נשבה בחזקה ע"י לסקים:

עיונים:

- מדוע רק בפרשה השניה 'נזכר' לפרש שהראשונה 'בשומר חנם'?
- אם הוכחתו שהשניה ב'שומר שכר' היא מחיובו גניבה ואבידה – היה צריך לפרש זאת על הפסוק 'ואם גנב ייגנב מעמו שלם ישלם לבעליו' – ולפרש: ולעיל פטרו מתשלום? אלא מכאן ששומר שכר הוא - אבל כיצד הגיע להוכיח זאת מרישא דקרא?
- דרגת החיוב היא 'תוצאה' מקביעת סוג השומר - למה מוכיח מהתוצאה על הסיבה?

פרשה שלישית

(יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעַם רַעְהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת, בְּעַלְיוֹ אֵין עֲמוֹ שְׁלָם יִשְׁלָם: (יד)
אִם בְּעַלְיוֹ עֲמוֹ לֹא יִשְׁלָם אִם שְׂכִיר הוּא בָּא בְּשִׁכְרוֹ:

רש"י

(יג) וכי ישאל – בא ללמד על השואל שהוא חייב באונסין: בעליו אין עמו – אם בעליו
של שור אינו עם השואל במלאכתו:

- מה בא רש"י לחדש? וכי איננו רואים בפסוק שזה דינו?
 - מדוע אמנם מחייבים אותו על אונס שלא יכול היה למנוע? אונס רחמנא פטריה!
- (יד) אם בעליו עמו – בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת. היה עמו
בשעת שאלה אינו נריך להיות עמו בשעת שצורה ומתה:

'באותה מלאכה' = ששאל ממנו טרקטור וביקש את בעליו שהוא ינהג עבורו בטרקטור
'במלאכה אחרת' = שאל ממנו את רכבו אלא שבעל הרכב הוא עמיתו לעבודה בבית"ס

- מה ההגיון לפטור-המוחלט של בעליו עמו?!

ספר החינוך - מצוה ט

... ועל ענין שאלה בבעלים שפטור, נוכל לומר לפי הפשט, שהתורה לא חייבה
השואל אחר שבעל הכלי או הבהמה עמו, דמכיון שהוא שם ישמור הוא את שלו.
[למה לא יתחלקו באחריות?] ואף על פי שהשואל פטור אף לאחר שהלכו הבעלים,
מכיון שהיו שם בשעת שאלה, אפשר לתרץ בזה שלא רצתה התורה לתת הדברים
לשיעורין ולומר אם ישהו לשם הבעלים הרבה יהא פטור השואל ואם מעט יהא
חייב, וציותה התורה דרך כלל דכל שהבעלים לשם בשעת שאלה יהא פטור. [תירוץ
תמוה!]

משך חכמה – ביאור מקראי מעניין

אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו - נראה בטעם ששאלה
בבעלים פטור [אף אם הוא עושה במלאכה אחרת ואינו אצל פרתו ואינו
במלאכתו רק בשעת שאלה, לא בשעת האונסין] ... דאם הבעלים שכור עמו
במלאכתו בשעת שאלה, אמרינן שלכן השאלו פרתו עבור מה ששכרו
למלאכתו והוי כמו שוכר שנותן לו בשאלה עבור השכר שקבל מידו,

[ולפי"ז פירש המשך הפסוק]: 'אם שכיר הוא' פירושו: הבעלים שכיר, בא בשכרו,
פירושו הדבר השואל בא בשביל השכר שיש לו מהשואל והוי ליה רק כשוכר
ופטור על השבורה והשבוייה

לפי פרשנותו: סיום הפסוק הוא המשך דיני 'השואל'

ולא מדובר במקרא על 'שוכר' --- אבל להלכה פטור בעליו עמו אפילו אם השואל פשע!

לכן רש"י לא פירש כן, אלא:

אם שכיר הוא [השור] – אם השור אינו שואל אלא שכיר [כלומר 'שבור'] בא בשכרו
ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה שלו שהרי ע"י שכרו נשתמש ואין לו משפט
שואל להתחייב באונסין [אלא הגדרתו היא כ'שוכר'] ...

בהכרח שטעם הפטור הוא 'גזירת הכתוב' ללא כל היגיון

[כמו 'שור ולא אדם חמור ולא כלים']

להדגיש שגם 'משפטים' הם 'בל ידעום' – אף אלו מסיני